

ਸ੍ਰਾਵਕ ਦੇ 35 ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਚਾਰਟ

11 ਕਰਤਵ

1. ਨਿਆ ਸੰਪਨਤਾ
2. ਉਚਿੱਤ ਖਰਚ:
3. ਉਚਿੱਤ ਭੋਖ
4. ਉਚਿੱਤ ਵਿਆਹ
5. ਉਚਿੱਤ ਘਰ
6. ਵਾਸੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ
7. ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਾਤਵਿਕ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ
8. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ
9. ਪੋਸ਼ਕ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ
10. ਮੋਹਮਾਨ, ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ
11. ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੇਵਾ

8 ਤਿਆਗਣ ਯੋਗ ਦੋਸ਼

1. ਨਿੰਦਾ ਤਿਆਗ
2. ਨਿੰਦਨ ਯੋਗ ਕੰਮ,
3. ਇੰਦਰੀਆ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ
4. ਅੰਦਰਲੇ ਦੁਸ਼ਮਨ
5. ਦੁਰਾਗ੍ਰਹਿ
6. ਧਰਮ, ਅਰਥ ਤੇ ਕਾਮ ਦੇ ਰੁਕਾਵਟ ਯੋਗ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ
7. ਲੜਾਈ, ਬੀਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ
8. ਭੈੜੇ ਦੋਸ਼, ਗਲੀ ਮੁਹਾਲੇ ਦਾ ਤਿਆਗ

8 ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਗੁਣ

1. ਪਾਪ ਦਾ ਡਰ
2. ਸ਼ਰਮ
3. ਸਧਾਰਨ ਵਿਰਤੀ
4. ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯਤਾ
5. ਦੀਰਘ ਦਰਿਸ਼ਟੀ
6. ਅਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ
7. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ (ਵਿਵੇਕ)
8. ਗੁਣ ਪਖਪਾਤ

8 ਸਾਧਨਾ

1. ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ (ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ)
 2. ਪਰਉਪਕਾਰ
 3. ਦਿਆ
 4. ਸਤਸੰਗ
 5. ਧਰਮ ਸਰਵਨ (ਸੁਨਣਾ)
 6. ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੱਠ ਗੁਣ
- ੳ. ਸੁਨਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਛਾ ਉਤਪਤਿ ਸੁਸਰਸਾ ਹੈ ।
- ਅ. ਠੀਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਨਣਾ ਸੁਣਨ ਹੈ
- ੲ. ਸੁਨਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਦੇ ਜਾਣਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੈ
- ਸ. ਸਮਝੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਨਾ ਧਾਰਨਾ ਹੈ
- ਹ. ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੱਕ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨਾ ਉਹਾ ਹੈ
- ਕ. ਦੁਖਰੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਅਪੋਹ ਹੈ
- ਖ. ਉਹੋਪੋਹ ਨਾਲ ਤੱਤਵ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ
- ਗ. ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਧਾਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣਾ, ਤੱਤਵ ਨਿਰਨਾ ਹੀ ਤੱਤਵ ਗਿਆਨ ਹੈ ।
7. ਦੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ
 8. ਸ਼ਿਸ਼ਚਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ : ਅਚਾਰਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗਰਿਤ ਰਹਿਣ ।

ਸਵਰੂਪ—ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਅਤਿਚਾਰ

ਸਮਿੱਕਤਵ :

ਸੱਤ ਕ੍ਰਵਯਸਨਾ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਸਮਿੱਕਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਮਿੱਕਤਵ ਲਈ ਦੇਣ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਧਰਮ ਆਦਿ 9 ਤੱਤਵਾਂ ਤੇ ਸਰਧਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। (ਵੇਖੋ 9 ਤੱਤਵ)

ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਿੱਕਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ 7 ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

1.-7. ਅਨੰਤ ਨੂੰ ਬੰਧੀ (ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲਾ) ਕਰੋਧ, ਮਾਨ, ਮਾਈਆ, ਲੋਭ, 8, ਸਮਿੱਕਤਵ ਮੋਹਨੀਆ 9. ਮਿਥਿਆਤਵ ਮੋਹਨੀਆ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰ ਮੋਹਨੀਆਂ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ, ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਦੇ ਵਰਤ ਸਾਧੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। (ਵੇਖੋ ਕਰਮ)

ਸ਼ੁਧ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥ 6 ਆਗਾਰ (ਛੋਟਾਂ) ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਸ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਆਖਦੇ ਹਨ।

1) ਰਾਜਾਵਿਯੋਗ 2) ਗਣਾਵਿਯੋਗ 3) ਬਲਾਵਿਯੋਗ 4) ਦੇਵਾਵਿਯੋਗ 5) ਗੁਰੂਨਿਗ੍ਰਹਿ 4) ਵਿਰਿਤਕਾਂਤਰੀ।

ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਜ ਅਣੂ ਵਰਤ

ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਪੰਜ ਮਹਾਵਰਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧੂ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦਾ ਆਚਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਸਮਿੱਕਤਵ [ਸਮਿੱਕ-ਦਰਸ਼ਨ] ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜ ਅਣੂਵਰਤ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

1) ਸਥੁਲ ਪ੍ਰਾਣਾਤਿਪਾਤ ਵਿਰਮਨ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ—ਸੂਖਮ ਤੇ ਸਥੁਲ [ਮੋਟੇ] ਪ੍ਰਿਥਵੀ. ਪਾਣੀ, ਤੇਜ, ਅਗਨੀ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਸਥਾਵਰ ਹਨ। ਇਹ ਸੂਖਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜੀਵ ਇਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵ ਮੋਟੇ ਜੀਵ ਹਨ ਇਹ ਤਰੱਸ (ਹਿਲਨ ਚਲਨ ਵਾਲੇ) ਜੀਵ ਹਨ। ਨਿਰ ਅਪਰਾਧੀ ਤਰੱਸ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਵਕ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਇਸ ਵਰਤ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਖੇਤੀ, ਵਿਉਪਾਰ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਰਭੰਜ ਹਿੰਸਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਹੇਠ ਸਿਪਾਹੀ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ।

ਅਤਿਚਾਰ :

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ ਖੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਭੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

1. ਬੰਧ : ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ।
2. ਵੱਧ : ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰ ਅਪਰਾਧ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ।
3. ਛਵਿਛੇਦ : ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਕਟਨਾ ਜਾਂ ਖੱਸੀ ਕਰਨ

ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨਾ ।

4. ਅਤਿਭਾਰ : ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਰ ਲਦਣਾ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਘੱਟ ਦੇਣਾ ।

5. ਭੋਜਨਪਾਨ ਵਿਛੇਦ : ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਘਟ ਦੇਣਾ ।

2. ਸਥੁਲ ਮਰਿਸ਼ਾਵਾਦ ਵਿਰਮਨ (ਮੋਟਾ ਝੂਠ)

ਜੋ ਸਤ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ, ਜੋ ਛਿਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਸ਼੍ਰਾਵਕ [ਉਪਾਸਕ] ਇਸ ਸਥੁਲ ਝੂਠ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ ਇਸ ਮਿਥਿਆ ਵਚਨਾ ਨੂੰ ਜੋਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਲੀਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਪੰਜ ਹਨ :

1. ਕੰਨਿਆ ਲੀਕ : ਕੁੜੀ, ਦਾਸ ਅਤੇ ਦਾਸੀ ਸੰਬੰਧੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ।
2. ਗਵਾਲੀਕ : ਗਾਂ ਆਦਿ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਾਲਤੂ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵੇਚ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਸੰਬੰਧੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ।

3. ਭੁਮੀਲੀਕ : ਭੂਮੀ, ਖੇਤ, ਮਕਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ।

4. ਨਿਆਸਪਹਾਰ : ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਖੀ ਅਮਾਨਤ ਲੈ ਕੇ ਮੁਕਰ ਜਾਣਾ ।

5. ਕੁਟਸ਼ਾਖਸੀ : ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਾ ।

ਜੋਨ ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਨੂੰ ਇਸ ਮੋਟੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ।

ਅਤਿਚਾਰ

1. ਸਹਿਸਾ ਅਭਿਖਿਆਨ :—ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ, ਕਿਸ ਤੇ ਝੂਠਾ ਦੋਸ਼ ਮੜ ਦੇਣਾ ।

2. ਰਹਿਸਯ ਅਭਿਖਿਆਨ ; ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਪਤ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ।

3. ਸਵਾਦਾਰ ਮੰਤਰ ਭੇਦ : ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ।

4. ਮਿਰਸ਼ਾ ਦੋਸ਼ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ, ਗਲਤ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ

ਬੂਠ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ।

5: ਕੁਟ ਲੇਖ : ਬੂਠੇ ਬਹੀ ਖਾਤੇ, ਜਾਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ।

3. ਸਬੂਲ ਅੱਦਤਾ ਦਾਨ

ਇਸ ਵਰਤ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰਮਣਾ (ਜੈਨ ਸਾਧੂਆਂ) ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ (ਸ਼੍ਰਾਵਕ) ਮੋਟੀ ਚੋਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਵਸਤੂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਚੋਰੀ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਖੰਡਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

1. ਸਤੇ ਨਾਹਤ : ਚੋਰ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਮਾਲ ਰਖਣਾ ਜਾਂ ਖਰੀਦਣਾ ।

2. ਤਸਕਰ ਪ੍ਰਯੋਗ : ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ।

3. ਵਿਰੁਧ ਰਾਜਯ ਤਿਕ੍ਰਮ : ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰਕੇ ਟੈਕਸ ਚੁੰਗੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ।

4. ਕੁਟ ਤੁਲਾ ਕੁਟ ਮਾਨ : ਬੂਠੇ, ਤੋਲ, ਬੂਠੇ ਮਾਪ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ।

5. ਤੱਤ ਪ੍ਰਤੀ ਰੂਪਕ ਵਿਵਹਾਰ : ਅਸੁਧ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸੁਧ ਆਖ ਕੇ ਵੇਚਣਾ ਜਾਂ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਨਾ ।

4. ਸਬੂਲ ਮੈਥੁਨ ਵਿਰਮਨ

ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ਼ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਵਾਹਿਤ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਾਂ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਪੁਤਰੀ ਰੂਪ ਸਮਝੇ । ਉਪਾਸ਼ਕ ਪਰਾਈ ਕੰਨਿਆ, ਵੇਸ਼ੀਆ, ਦਾਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਾਮ ਭੋਗ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਇਸ ਵਰਤ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਇਕ ਨਾਂ ਹੈ ਸਵਦਾਰ ਸੰਤੋਸ਼ ਵਰਤ । ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਇਕ ਕਰਮ ਇਕ ਯੋਗ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਇਕਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਭਚਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ । ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿੱਤ, ਉਸ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਤੀਰਥ-ਕਰਾ ਨੇ ਪੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਦਸੇ ਹਨ । ਜੋ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ, ਵਰਤ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ।

1) ਈਤਵਰਿਕਾਪਰਿ ਗ੍ਰਹਿਤਾ ਗਮਨ : ਕਾਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸੇਸ਼ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਕਾਮ ਭੋਗ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਭੋਗ ਯੋਗ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਭੋਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ ।

2. ਅਪਰਿ ਗ੍ਰਹਿਤਾ ਗਮਨ : ਕੁਆਰੀ, ਅਨਾਥ, ਵੇਸ਼ੀਆ ਨਾਲ ਕਾਮ ਭੋਗ

ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਅਜੇਹੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਕਾਮ ਭੋਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ ।

3) **ਅਨੰਗ ਕ੍ਰੀੜਾ** : ਕਾਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਈ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹਾਸਾ, ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ, ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਸਪਰਸ਼, ਕਾਮ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕਾਮ ਭੋਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਗ਼ੈਰ ਕ੍ਰਦਰਤੀ ਕਾਮ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ।

4) **ਪਰ ਵਿਵਾਹ ਕਰਨ** : ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ । 1] ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪੁੰਨ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਵਸ ਕਰਾਉਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਮੈਥੁਨ ਕ੍ਰਿਆ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅੰਗ ਹੈ । ਜੋ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਕਾਮ ਭੋਗ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ । 2] ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਤੜਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੜਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ।

5) **ਕਾਮ ਭੋਗ ਤੀਵਰ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ** : ਕਾਮ ਭੋਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਸਪਰਸ਼ । ਕਾਮ ਭੋਗ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ, ਗਲਤ ਸਮੇਂ ਕਾਮ ਭੋਗ ਕਰਨਾ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਾਮ ਭੋਗ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

5. ਇੱਛਾ ਪਰਿਮਾਣ ਵਰਤ—ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਪਰਿਮਾਣ ਵਰਤ

ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ । ਗ੍ਰਹਿਸ਼ਬੀ ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵਧ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾ ਕਰੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚੈ ਕਰੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਾ ਕਰੇ । ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ 1] ਦਰੱਵ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ 2] ਭਾਵ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ

ਧਨ, ਅਨਾਜ, ਖੇਤ, ਇਸਤਰੀ, ਘਰੇਲੂ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਵਸਤਾਂ, ਨੌਕਰ, ਚਾਕਰ, ਰਥ, ਜਹਾਜ਼, ਖਾਣ ਪੀਣ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦਰਵ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਭਾਵ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਾਹਰੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਲੋਭ, ਲਾਲਸਾ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਇੱਛਾ ਪਰਿਮਾਣ ਵਰਤ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ ਪੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਅਤਿਚਾਰ

1. **ਖੇਤਰ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤਿਕ੍ਰਮ** : ਖੇਤ, ਮਕਾਨ, ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨਾ । ਭਾਵ ਕੋਈ ਉਪਾਸਕ ਤਿੰਨ ਦੁਕਾਨਾਂ ਰਖਣ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਥੀ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਨੀ ਬੇਕਾਰ ਹੈ ।

2. **ਹਿਰਨੇਸਵਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤਿਕ੍ਰਮ** : ਘੜੇ ਜਾਂ ਅਨ ਘੜੇ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨਾ । ਜਾਂ ਵਾਧੂ ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਧੀ, ਪੁੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ

ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਵਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਾਲਕੀ ਹੱਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਣਾ ।

3. **ਧਨ-ਧਾਨਯ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤਿਕ੍ਰਮ** : ਪੈਸੇ ਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਧਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ।

4. **ਦਵਿਪਦ-ਚਤਸ਼ ਪਦ ਪਰਿਮਾਤਿਕ੍ਰਮ** : ਦੋ ਪੈਰ ਵਾਲੇ ਦਾਸ, ਦਾਸੀ, ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼ ਦੋ ਪੈਰ ਵਾਲੇ ਤੋਤਾ, ਮੈਨਾ ਆਦਿ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਉਲੰਘਨਾ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਚਾਰ ਪੈਰ ਵਾਲੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਦੁਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਉਲੰਘਨ ਨਾ ਕਰਨਾ ।

5. **ਕੁਪਯ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਮ** : ਘਰ ਦੀ ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਹਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਲੰਘਨਾ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹਰ ਉਪਾਸਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੇ ।

ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਵਰਤ

ਪੰਜ ਅਣੂਵਰਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਵਰਤ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ ।

ਦਿਕ ਪਰਿਮਾਣ ਵਰਤ

ਸੰਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਦਿਕ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦਿਸ਼ਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਸਾਧਕ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਹਿੰਸਾ, ਝੂਠ, ਚੋਰੀ, ਵਿਭਚਾਰ ਇਛਾਵਾਂ, ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸਹਿਜ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਤਿਆਚਾਰ

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਆਚਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤ ਖੰਡਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

1. **ਉਰਧਵ ਦਿਸ਼ਾ ਪਰਿਮਾਣਤਕਰਮ** : ਉਰਧਵ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਮਿਥੀ ਹਦ ਤੋਂ ਵਧ ਜਾਣਾ ।

2. **ਅਧੋ ਦਿਸ਼ਾ ਪਰਿਮਾਣਤ ਕਰਮ** : ਹੇਠਲੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰਨਾ ।

3. ਪੂਰਬ ਪਛਮ ਆਦਿ ਦੇ ਤਿਰਛੀ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰਨਾ ।

4. **ਖੇਤਰ ਵਿਰਧੀ** : ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਸੀਮਾ ਘਟ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵਧਾ ਕੇ ਉਲੰਘਨ ਕਰਨਾ ।

5. **ਸਮਿਰਤੀ ਅੰਤਰ ਧਾਰ** : ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਣਾ, ਜਾਂ ਸੀਮਾ ਦੀ ਹਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਕਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ।

ਉਪਭੋਗ-ਪਰਿਭੋਗ ਪਰਿਮਾਣ ਵਰਤ

ਜੋ ਵਸਤੂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭੋਗੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਭੋਗ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸ਼ਿੰਗਾਰ। ਜੋ ਵਸਤੂ ਵਾਰ-੨ ਭੋਗ ਵਿਚ ਆਵੇ ਉਹ ਉਪ ਭੋਗ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗਹਿਣੇ, ਮੰਜਨ, ਬਿਸਤਰਾ। ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ।

1. **ਤਰੱਸ ਵਧ ਨਿਸ਼ਪਨ :** ਹਿਲਨ ਚਲਨ ਵਾਲੇ ਤਰੱਸ ਜੀਵ ਹਨ। ਜੋ ਵਸਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਨਾਈ ਜਾਵੇ ਉਹ ਤਰੱਸ ਬੱਧ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ।

2. **ਅਤਿ ਵੱਧ ਨਿਸ਼ਪਨ :** ਜੋ ਵਸਤੂ ਸਥਾਵਰ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿ ਇਕ ਇੰਦਰੀਆ) ਦੇ ਜੀਵਾ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਰ, ਬਰੋਟੇ, ਪੀਪਲ ਦੇ ਫਲ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਲਈ ਭੋਗ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ।

3. **ਪ੍ਰਮਾਦ :** ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਤਾਮਸਿਕ, ਪਦਾਰਥ, ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਲਸ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਅਣਗਹਿਲੀ, ਜਾ ਅਸਾਵਧਾਨੀ ਜਨਮ ਲਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਵਧਾਨੀ ਪਾਪਾ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ।

4. **ਅਨੁਪਸੇਵਯ :** ਉਪਾਸਕ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਖੋ ਕੇ ਭੋਜਨ ਨਾਂ ਕਰੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰੇ। ਬਾਰੀਕ ਵਸਤਰ ਨਾਂ ਪਹਿਨੇ। ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਵਾਦ ਲਈ ਭੋਜਨ ਨਾ ਕਰੇ।

5. **ਆਰੋਗਯਘਾਤਕ :** ਅਜਿਹਾ ਭੋਜਨ ਸੁਾਵਕ ਲਈ ਮਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਉਪਭੋਗ ਪਰਿਭੋਗ ਪਦਾਰਥ

1. ਹੱਥ, ਮੂੰਹ, ਪੈਰ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਤੌਲੀਏ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਉਲਹਕਿਆ ਵਿਧੀ ਹੈ।
2. ਦਾਤੁਨ, ਬਰੱਸ ਆਦਿ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੰਤਨ ਵਿਧੀ ਹੈ।
3. ਆਂਵਲੇ ਆਦਿ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਫਲ ਵਿਧੀ ਹੈ।
4. ਮਾਲਸ਼ ਵਾਲੇ ਤੇਲ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਉਭੰਗਣ ਵਿਧੀ ਹੈ।
5. ਬਟਣੇ ਆਦਿ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਓਵਟਨ ਵਿਧੀ ਹੈ।
6. ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਮੰਜਨ ਵਿਧੀ ਹੈ।
7. ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਵਥ ਵਿਧੀ ਹੈ।
8. ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਲੋਵਨ ਵਿਧੀ ਹੈ।
9. ਫੁਲ, ਫੁਲ ਮਾਲਾ ਦੀ ਹੱਦ ਧੂਫ ਵਿਧੀ ਹੈ।
10. ਗਹਿਣੇ, ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਹੱਦ ਆਭਰਨ ਵਿਧੀ ਹੈ।
11. ਧੂਪ ਆਦਿ ਦੇ ਕਮਰੇ, ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਧੂਪ ਵਿਧੀ ਹੈ।

12. ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਪੀਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਪੇਜ਼ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
13. ਰੋਟੀ ਆਦਿ ਖਾਣ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਭਵਖਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
14. ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਔਦਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
15. ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਸੁਪ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
16. ਘੀ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਤੇਲ, ਗੂੜ੍ਹ ਚੀਨੀ ਜਾਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਬਣੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਗੇ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
17. ਸਾਗ ਭਾਂਜੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਸਾਗ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
18. ਮਿੱਠੇ ਪੱਕੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮਹੂਰ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
19. ਭੋਜਨ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਭੋਜਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
20. ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੱਦ ਪਾਣੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
21. ਲੋਂਗ, ਸਪਾਰੀ, ਪਾਨ ਆਦਿ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਖਵਾਸ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
22. ਸਵਾਰੀਆਂ ਯੋਗ ਵਾਹਨ ਦੀ ਹੱਦ ਵਾਹਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
23. ਪੈਰ ਵਿਚ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਜੁੱਤੇ ਆਦਿ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਉਵਾਹਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
24. ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਮੰਜੇ, ਆਸਨ, ਫਟੇ ਵਾਲੇ ਸੌਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਹੱਦ ਸ਼ਯਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
25. ਸਚਿੱਤ (ਜਾਨਦਾਰ) ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਸਚਿੱਤ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
26. ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਾਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਦਵ ਵਿਧੀ ਹੈ ।

15 ਕਰਮਾਂ ਦਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ

ਕਰਮ ਦਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਮ (ਕੰਮ) ਜੋ ਕਰਮ ਬੰਧ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ । ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜਦ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੰਜਿਲ ਵੱਲ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਰ ਉਹ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ ਜਿਆਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਵਰਤਾਂ ਦੇ ਧਾਰੀ ਜੈਨ ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਨੂੰ ਤੀਰਥੰਕਰ ਨੇ 15 ਉਹ ਰੋਜਗਾਰ ਨਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕ੍ਰਦਰਤੀ ਰਚਨਾ (ਪ੍ਰਦੁਸ਼ਨ) ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਜਰੁਗਾਰੀ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਣ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਵਧਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧੰਦੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :—

1. ਅੰਗਾਰ ਕਰਮ : ਕੋਲੇ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
2. ਬਨ ਕਰਮ : ਜੰਗਲ ਕਟਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
3. ਸ਼ਕਟ ਕਰਮ : ਰੱਥ ਆਦਿ ਪਸ਼ੂ ਵਾਹਨ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ

4. **ਭਾਟਕ ਕਰਮ** : ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
5. **ਸਫੋਟ ਕਰਮ** : ਬਾਰੂਦੀ, ਸੁੰਰਗਾਂ ਵਿਛਾ ਕੇ ਪੱਥਰ ਤੌੜਨ ਦਾ ਧੰਦਾ
6. **ਦੰਤ ਬਣਿਜ** : ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰ ਦਾ ਧੰਦਾ
7. **ਲਾਖ ਬਣਿਜ** : ਲਾਖ ਇੱਕਠੀ ਕਰਕੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
8. **ਰਸ ਬਣਿਜ** : ਸ਼ਰਾਬ, ਸਿਰਕਾ ਵੇਚਨਾ ਜਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
9. **ਵਿਸ਼ ਬਣਿਜ** : ਜਹਿਰ, ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਨ ਦਾ ਧੰਦਾ
10. **ਕੇਸ਼ ਬਣਿਜ** : ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਧੰਦਾ
11. **ਜੰਤਨ ਪੀੜਨ ਕਰਮ** : ਕੱਹਲੂ ਪੀੜਨ ਦਾ ਧੰਦਾ
12. **ਨਿਰਲਾਫਨ ਕਰਮ** : ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਖੱਸੀ ਬਨਾਉਣਾ ਦਾ ਧੰਦਾ
13. **ਦਵਾਦਿਅਗਨੀ ਕਰਮ** : ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
14. **ਸਰੋਹਦ ਤੜਾਗ ਪਰਿਸ਼ੋਨ ਕਰਮ** : ਤਲਾਵ, ਸਰੋਵਰ ਸੁਖਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ।

15. **ਅਸਯਤੀਜਨ ਪੋਸ਼ਨ ਕਰਮ** : ਵੈਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰ ਹਿਤ ਰਖਨ ਦਾ ਧੰਦਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੂਤੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਤੂ ਪਾਲਨ, ਮੁਰਗੀ, ਸੁਅਰ ਪਾਲਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
ਵਿਵੇਕ ਸ਼ੀਲ ਉਪਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਅਤਿਚਾਰ

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਚਾਰ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਹਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ

1. **ਸਚਿਤਾਹਾਰ** : ਸ੍ਰਾਵਕਦਵਾਰ ਨਿਸਚਿਤ ਸਚਿਤ ਅਹਾਰ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਉਲਘੰਨ ।
2. **ਸਚਿਤਾ ਪ੍ਰਿਤਿ ਵੱਧਤਾ ਅਹਾਰ** : ਸਚਿੱਤ ਅਹਾਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਸਚਿਤ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਭੋਜਨ ਅਤਿਚਾਰ ਹੈ ।
3. **ਅਪਕੱਵਾਹਾਰ** : ਜੋ ਅੱਗ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਪਕਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਅਤਿਚਾਰ ਹੈ ।
4. **ਦੁਸ਼ਪਕਵਾਹਾਰ** : ਜੋ ਭੋਜਨ ਪੱਕ ਤਾਂ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਅਤਿਚਾਰ ਹੈ ।
5. **ਤੁੱਡ ਔਸ਼ਧੀ ਭਕਸ਼ਨ** : ਅਜਿਹੀ ਬਨਸਪਤਿ ਦਾ ਸੇਵਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਣ ਪਦਾਰਥ ਘਟ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੁਟਣ ਯੋਗ ਵੱਧ ਹੈ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਅਤਿਚਾਰ ਹੈ ।

ਅਨਰਥ ਦੰਡ ਵਿਰਮਨ

ਸਾਰੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੰਮ ਪਾਪ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਹਨ ਸਾਰਥਕ ਤੇ ਅਨਥਰਕ । ਜੋ ਅਨਥਰਕ ਦੰਡ (ਕੰਮ) ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਰਾਵਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਤਿਆਗ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ ਚਾਰ ਭੇਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1. ਅਪ-ਧਿਆਨ ਚਰਿਤ : ਆਰਤ ਤੇ ਰੋਂਦਰ ਧਿਆਨ, ਭਾਵ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਣ-ਹਨ ਸੋ ਛਡਨ ਯੋਗ ਹਨ।

2. ਪ੍ਰਮਾਦ ਚਰਿਤ : ਧਰਮ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਮਾਦਾਚਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਸਪਰਸ਼ ਦੇ ਉਪਭੋਗ ਜਾਗਦੇ ਹਨ।

3. ਹਿੰਸਰਪ੍ਰਦਨਾ : ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਥਿਆਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਨਾ ਹਿੰਸਰਪ੍ਰਦਨਾ ਅਨਰਥ ਵੰਡ ਹੈ।

4. ਪਾਪ ਕਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ : ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਾਪ ਕਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨਰਥ ਵੰਡ ਹੈ।

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ ਪੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਜਾਨਣਯੋਗ ਹਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਅਤਿਚਾਰ

1. ਕੰਦਰਪ : ਕਾਮ ਵਿਕਾਰ ਬੋਲਨ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਬੋਲਨਾ, ਬੇਹੁਦਾ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨਾ।

2. ਕੋਤਕੁਚਯ : ਭੰਡਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਸਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ।

3. ਮੋਖਰਿਆ : ਮੁਰਖਤਾ ਨਾਲ ਉਲ ਜਲੂਲ ਬੋਲਨਾ।

4. ਸੰਯੁਕਾ ਧਿਕਰਣ : ਜਿਨਾ ਪਦਾਰਥਾ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਕਲੇਸ਼, ਯੁਧ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ।

5. ਉਪਭੋਗ ਪਰਿਭੋਗਾਈਰਿਤੇ : ਅਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਲਈ ਸਚਿਤ ਉਪਭੋਗ ਪਰਿਭੋਗ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ।

ਚਾਰ ਸਿਖਿਆ ਵਰਤ

1. ਸਾਮਾਇਕ ਵਰਤ :

ਸਮਾਇਕ ਵਰਤ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਹੈ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸਮਾਇਕ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੀ ਘਟੋ ਘਟ ਇਕ ਮਹੁਰਤ (48 ਮਿੰਟ) ਦੀ ਹੈ।

ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ, ਹਰ ਪਦਾਰਥ, ਮਥਿਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਮਭਾਵ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਾਪਕਾਰੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਧੰਦਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਮਾਇਕ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਧੂ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਦੇ ਸਾਧੂ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਤੇ ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਆਚਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਇਕ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਸਾਮਾਇਕ ਆਤਮ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਤੱਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਨ ਵੀ ਸਮਾਇਕ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ। ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 24 ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਨ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਵਾਲੇ ਭੇਖ ਤੇ ਉਪਕਰਨ ਧਾਰਨ

ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਇਕ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫੱਰਕ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਸਮਾਇਕ ਆਤਮਸਾਧਨਾ ਆਤਮ ਪਹਿਚਾਨ ਲਈ ਇਕ ਆਂਤਰਿਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ।

ਸਮਾਇਕ ਵਰਤ ਸ਼ਾਵਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਭਾਗ ਹੈ ਇਸ ਵਰਤ ਦੀ 4 ਸੁਧੀਆਂ ਹਨ।

1. ਦਰਵ ਸੁਧੀ : ਸਮਾਇਕ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤਾਂ ਸੁਧ ਹੋਣ।
2. ਖੇਤਰ ਸੁਧੀ : ਸਮਾਇਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਏਕਾਂਤ, ਗੰਦਗੀ ਰਹਿਤ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ।
3. ਕਾਲ ਸੁਧੀ : ਸਮਾਇਕ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਵਾਧਕ ਹਨ। ਜੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਮਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ, ਤਦੇ ਹੀ ਸਮਾਇਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
4. ਭਾਵ ਸੁਧੀ : ਸਮਾਇਕ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਭੈ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਸੁਧੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਇਕ ਵਰਤ ਦੇ 5 ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ :

1. ਮਨੋਭੁਸ਼ਯ ਪ੍ਰਤਿਪਾਨ : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਬੁਰਾ ਜਾ ਪਾਪਕਾਰੀ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ।
2. ਵਾਗਦੁਸ਼ ਪ੍ਰਤਿਪਾਨ : ਵਚਨ ਰਾਹੀਂ ਪਾਪਕਾਰੀ, ਕਠੌਰ, ਹਿੰਸਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਨਾ।
3. ਕਾਈਆ ਦੁਸ਼ਯ ਪ੍ਰਤਿਪਾਨ : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਨਾ ਰਖਨਾ ਪਾਪਕਾਰੀ ਕੰਮ ਸ਼ਰੀਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾ।
4. ਸਮਰਿਤੀ ਅਕਰਨ : ਸਮਾਇਕ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾ ਭੁਲ ਜਾਣਾ, ਜਾਂ ਸਮਾਇਕ ਸਮਾ ਯਾਦ ਨਾ ਰਖਣਾ।
5. ਅਨਵਸਥਿਤੀਕਰਨ : ਸਮਾਇਕ ਦਾ ਸਮਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਇਕ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਜਾਂ ਨਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ ਨਾਂ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸਮਾਇਕ ਵਰਤ ਦੇ 32 ਦੋਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਛੱਡਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਮਨ ਦੇ 10 ਦੋਸ਼ ਹਨ

1. ਅਵਿਵੇਕ ਦੋਸ਼ : ਵਿਵੇਕ ਹੀਨ ਹੋਕੇ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ।
2. ਯਸੋ ਵਾਂਙਾ : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਯਸ਼ ਕੀਰਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ।
3. ਧਨਵਾਂਙਾ : ਧਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ।
4. ਗਰਭ ਦੋਸ਼ : ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ।

5. **ਭੇ ਦੋਸ਼** : ਭੇ ਕਾਰਣ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ ।
6. **ਨਿਦਾਨ ਦੋਸ਼** : ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾ ਨਿਦਾਨ ਹੈ
7. **ਸੰਸ਼ਯ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਦੇ ਫੱਲ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਕ ਕਰਨਾ ।
8. **ਕਸ਼ਾਏ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਕਸ਼ਾਏ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ।
9. **ਅਵਿਨੈ ਦੋਸ਼** : ਵਿਨੈ ਰਹਿਤ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ ।
10. **ਅਬਹੁ ਮਾਨ ਦੋਸ਼** : ਆਦਰ ਰਹਿਤ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ ।

ਵਚਨ ਦੇ 10 ਦੋਸ਼

1. **ਕੁਬੋਲ ਦੋਸ਼** : ਗਲਤ ਵਚਨ
2. **ਸਹਸਤਾਕਾਰ ਦੋਸ਼** : ਬਿਨਾ ਵਿਚਾਰ ਬੋਲਨਾ
3. **ਅਸਦਾਰੋਪਨ ਦੋਸ਼** : ਝੂਠੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ।
4. **ਨਿਰਪੇਕਸ਼ਵਾਕ ਦੋਸ਼** : ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟੇ ਵਚਨ ਬੋਲਣਾ ।
5. **ਸੰਖੇਪ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਤੌੜ ਮਰੌੜ ਕੇ ਪੜਨਾ ।
6. **ਕਲਹ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਕਲੋਸ਼ ਕਰਨਾ ।
7. **ਵਿਕਥਾ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਕਥਾ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਆ ਪੜਨਾ ।
8. **ਹਾਸ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਹਾਸਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ।
9. **ਅਸੁਧ ਪਾਠ** : ਸਮਾਇਕ ਪਾਠ ਨੂੰ ਗਲਤ ਪੜਨਾ ।
10. **ਮੁਨਮੁਨ ਦੋਸ਼** : ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਂ ਬੋਲਨਾ ।

ਕਾਈਆ ਦੇ 12 ਦੋਸ਼

1. **ਆਯੋਗ ਆਸ਼ਨ ਦੋਸ਼** : ਪੈਰ ਤੇ ਪੈਰ ਚੜਾ ਕੇ ਬੈਠਨਾ ।
2. **ਚਲਆਸ਼ਨ ਦੋਸ਼** : ਇਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖਨਾ, ਅਸਥਿਰਤਾ ਰਖਨਾ ।
3. **ਚਲਦਰਿਸ਼ਟੀ ਦੋਸ਼** : ਚੰਚਲਤਾ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖਣਾ ।
4. **ਸਾਵਦਯ ਦੋਸ਼** : ਪਾਪਕਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ।
5. **ਆਲੰਬਨ ਦੋਸ਼** : ਦੀਵਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ ।
6. **ਅਕਿੰਚਨ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਬਿਨਾ ਕਾਰਣ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨਾ ।
7. **ਆਲਸ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਆਲਸ ਕਰਨਾ ।
8. **ਮੋਟਨ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਅੰਗੂਲੀ ਮੜਕਾਉਣਾ ।
9. **ਮਲ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਮੈਲ ਆਦਿ ਉਤਾਰਨਾ ।
10. **ਵਿਸਮਾਆਸ਼ਨ ਦੋਸ਼** : ਗਲੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ।
11. **ਨਿਦਰਾਂ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਸਮੇਂ ਸਉਣਾ ।
12. **ਵਸਤਰ ਸੰਕੋਚ ਦੋਸ਼** : ਸਮਾਇਕ ਦੇ ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ

ਢਕ ਲੈਣਾ । ਸਮਾਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ 32 ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟਾਲਕੇ ਸਮਾਇਕ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਦੋਸ਼ ਅਵਕਾਸ਼ਿਕ ਵਰਤ

ਇਹ ਵਰਤ ਛੇਵੇਂ ਵਰਤ ਦਾ ਹੀ ਭਾਗ ਹੈ । ਛੇਵੇਂ ਵਰਤ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘੁਮਨ ਫਿਰਨ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਸਤਾਂ ਮਗਾਉਣ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਅਤਿਚਾਰ :

ਆਨਯਨ ਪ੍ਰਯੋਗ : ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਬਾਹਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਾਉਣਾ ।

2. **ਪ੍ਰੇਸ਼ਯਪ੍ਰਯੋਗ :** ਮਰਿਆਤ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸਤੂ ਭੋਜਨ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ।

3. **ਸ਼ਬਦਾਕੁਪਾਨ :** ਮਰਿਆਦਤ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਸਤੂ ਦਾ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ।

4. **ਰੁਤਾਨੁਪਾਤ :** ਮਰਿਆਦਤ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਵਸਤੂ ਮੰਗਾਉਣ ਲਈ ਵਸਤੂ ਵਿਖਾਕੇ ਵਸਤੂ ਮੰਗਾਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ।

5. **ਪ੍ਰਦਗਲਪੂਰਕਸ਼ੇਪ :** ਸੀਮਾ ਵਿਚ ਇੱਟ ਪੱਥਰ ਸੁਟ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਵਸਤੂ ਮੰਗਾਉਣਾ ।

ਪੂਰਨ ਪੋਸ਼ਯ ਵਰਤ

ਇਹ ਤੀਸਰਾ ਸਿਖਿਆ ਵਰਤ ਹੈ । ਸ੍ਰਾਵਕ ਨੂੰ ਦੂਜ, ਪੰਜਵੀਂ, ਅਠਮੀਂ, ਏਕਾਦਸ਼ੀ, ਚੋਦਸ, ਅਤੇ ਪੁਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਕੰਮ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨ [ਉਪਾਸ਼ਰੇ] ਵਿਚ ਆਉਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪੋਸ਼ਯ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਭੋਜਨ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਅਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ । ਉਪਾਸਕ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪੋਸ਼ਯ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਪੋਸ਼ਯ ਵਰਤ ਵਿਚ 18 ਦੋਸ਼ ਤਿਆਗ ਯੋਗ ਹਨ :

1. ਪੋਸ਼ਯ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਨਾ ।
2. ਰਸ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ ।
3. ਪੋਸ਼ਯ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਰਸਦਾਰ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ ।
4. ਪੋਸ਼ਯ ਲਈ ਜਾਂ ਪੋਸ਼ਯ ਤੋਂ ਵਾਅਦ ਲਈ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨਾ ।
5. ਪੋਸ਼ਯ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਧੁਲਾਨਾ ।
6. ਪੋਸ਼ਯ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਰੰਗਾਉਣਾ ।
7. ਪੋਸ਼ਯ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਬਨਾਉਣਾ ।

8. ਪੋਸ਼ਧ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੈਲ ਉਤਾਰਨਾ ।
9. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਦਿਨ ਵਿਚ ਸੋਣਾ ।
10. ਪੋਸ਼ਧ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ।
11. ਪੋਸ਼ਧ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ।
12. ਪੋਸ਼ਧ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਯੁਧ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ।
13. ਪੋਸ਼ਧ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ।
14. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੋਸ਼ਧ ਜਾਂ ਮਲ ਤਿਆਗ ਲਈ ਭ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਫ ਨਾ ਕਰਨਾ ।
15. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ।
16. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਸੰਸਾਰਿਕ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ।
17. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਚੋਰ ਕਥਾ ਕਰਨਾ ।
18. ਪੋਸ਼ਧ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ।

ਪੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਜੋ ਜਾਨਣ ਯੋਗ ਹਨ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ :

1. ਸ਼ੈਯਾ : ਸੋਣ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖੋ ।
2. ਸੰਥਾਰਾ : ਆਸਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਜਨ (ਸਾਫ) ਕਰੋ ।
3. ਲਘੁਨੀਤੀ : ਮੂਤਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕਰੋ ।
4. ਲਘੁ ਦੀਰਘ ਨੀਤੀ : ਮੱਲ ਮੂਤਰ ਤਿਆਗਨ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕਰੋ ।
5. ਪੋਸ਼ਧ ਨੂੰ ਵਿਧਿ ਅਨੁਸਾਰ 18 ਦੋਸ਼ ਟਾਲ ਕਰੋ ।

ਪੋਸ਼ਧ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਪਾਸਕ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸਵਾਧਿਐ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੋਸ਼ਧ ਵਰਤ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਉਪਾਸਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਰਤ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਸਾਧੂ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

4. ਅਤਿਥਿ ਸੰਵਿਭਾਗ ਵਰਤ

ਅਤਿਥਿ ਦਾ ਅਰਥ ਮਹਿਮਾਨ ਵੀ ਹੈ ਅਤਿਥੀ ਉਹ ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ, ਦਵਾ ਵਸਤਰ ਦੇਣਾ ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਸਹਿਧਰਮੀ ਭਾਈ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਸੁਪਾਤਰ ਦਾਨ ਹੈ ।

ਅਤਿਚਾਰ

ਸਚਿਤ ਨਿਕਸ਼ੇਪਨ : ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਪੁਰਨ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਰਖ ਦੇਣਾ ।

ਸਚਿਤਪਿਧਾਨ : ਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਦੇਣ ਯੋਗ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਦੇਣਾ ।

ਕਾਲਾਤਿਕ੍ਰਮ : ਭੋਜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਟਾਲ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਨਾ ਕਰਨਾ ।

ਪਰਧਿਆਣੇ ਪਦੇਸ : ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਖਣਾ ।

ਮਤਸਰਤਾ : ਹੰਕਾਰ ਪੂਰਵਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਕਲ ਨਾਲ ਨਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਨ ਦੇਣਾ । ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ ।

ਤਿੰਨ ਮਨੋਰਥ

ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਹਿਸਿਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਪਾਸਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲਾਂ 3 ਮਨੋਰਥ ਹਨ ।

1. ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਲਈ ਥੋੜਾ ਜਾ ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਧਨ ਦਾ ਸਦਉਪਯੋਗ ਕਰਾਗਾਂ ।

2. ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਝੰਜਟਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਂਗਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਠੀਕ ਪਾਲਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸੰਸਾਰ ਬੰਧਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ।

3. ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਸੂਧ ਅੰਤਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਯਾਚਨਾ ਕਰਕੇ, ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਪੂਰਵ ਪਾਦ ਪੋਗਮਨ (ਸੰਥਾਰਾ) ਵਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ, ਵਚਨ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨਾਲ ਉਪਾਸਕ ਤਿੰਨ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੋਈਆ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਦੇ 14 ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਰਤਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਸੰਥਾਰਾ

ਪਹਿਲਾ ਸ੍ਰਾਵਕ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ ਸੰਥਾਰੇ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਸੰਥਾਰਾ ਕੋਈ ਸੁਭਾਗ ਸ਼ਾਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੰਥਾਰਾ ਆਤਮ ਹਤਿਆ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਾਪ ਹੈ । ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰਿਕ ਤੇ ਭੌਤਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸੰਥਾਰੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਧੀ ਜਾਂ ਸੂਧ ਪੂਰਵਕ ਮਰਨਾ ਹੈ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ, ਆਤਮਾ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਣ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਸੰਥਾਰਾ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਸ਼ਰੀਰ ਧਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਰਹੇ । ਪਰ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਮਰਨਯੋਗ ਰੋਗ ਆ ਜਾਵੇ । ਸੰਥਾਰੇ ਸੂਧ ਆਤਮਾ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਮਰਨਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਪਰ

ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਕਾਈਰ ਦੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਰਤਾ ਪੁਰਵ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਲ (ਅਕਾਮ ਮਰਨ) ਹੈ। ਪਰ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਦੇਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਸਮਾਧੀ (ਸਕਾਮ) ਮਰਨ ਹੈ। ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਥਾਰੇ ਵਿਚ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਥਾਰੇ ਵਿਚ ਨਾਂ ਸਾਧਕ ਜੀਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਮਰਨ ਦੀ। ਸਾਧਕ ਸਿਰਫ ਆਤਮ ਦੇ ਸੁਧ ਸਵਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਧ ਆਤਮ ਸਮਾਧੀ ਅਵਸਥਾ, ਜੋ ਮੌਤ ਤਕ ਚਲੇਗਾ। ਉਹ ਸੰਥਾਰਾ ਹੈ। ਸੰਥਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ 84 ਲੱਖ ਜੀਵਾ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਰਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਥਾਰੇ ਨੂੰ ਅਪਸਚਿਮ ਮਾਰਣਾਤਿਕ ਸੰਲੇਖਨਾ ਜੋਸ਼ਨਾ-ਅਰਾਧਨਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਪੰਜ ਅਤਿਚਾਰ ਹਨ।

1. **ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਅੰਸ ਪ੍ਰਯੋਗ :** ਸੰਥਾਰਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਬਣਾ।

2. **ਪਰ ਲੋਕਾਸ਼ਸ ਪ੍ਰਯੋਗ :** ਮਰ ਕੇ ਮੈਂ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਇੰਦਰ ਬਣਾ।

3. **ਜੀਵਤਾ ਅੰਸ ਪ੍ਰਯੋਗ :** ਜੇ ਮੈਂ ਵਰਤ ਦੁਹਰਾਨਾ ਜਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ।

4. **ਮਰਨਾ ਅੰਸ ਪਰਯੋਗ :** ਇਸ ਕਸਟ ਭੋਗਨ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਹੈ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਮਰ ਜਾਵਾਂ।

5. **ਕਾਮ ਭੋਗ ਅੰਸ ਪ੍ਰਯੋਗ :** ਮਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁਖ ਜਾਂ ਦੇਵਤਿਆ ਵਾਲੇ ਕਾਮ-ਭੋਗ ਮਿਲੇ। ਸੰਥਾਰਾ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕਸਾਏ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਸੰਥਾਰਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ ਹੈ ਘੁਮਨ ਫਿਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਮਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਇੰਗਤ ਮਰਨ ਹੈ। ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਖੁਲ ਰੱਖਕੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਸਮਾਧੀ ਮਰਨ ਹੈ।

ਸੰਲੇਖਨਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਅਪਸਚਿਮਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਆਖਰੀ ਭਾਵ ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਕਰਤੱਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਮਾਰਨਾਤਿਕ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਮਰਨ ਤਕ ਚਲਨ ਵਾਲੀ ਸਮਾਧੀ। ਜੋਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ। ਅਰਾਧਨਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨਾ।

ਸਾਗਾਰੀ ਅਨਸ਼ਨ :

ਕਈ ਲੋਕ ਰਾਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਥਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਸਥਾਰਾ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਗਾਰੀ ਸੰਥਾਰਾ ਆਖਦੇ ਹਨ : ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਾਹ ਫੂਸ ਦਾ ਆਸਨ ਬਿਛਾ, ਹੱਥ ਦਾ ਸਿਰਾਹਣਾ ਲੈਣਾ। ਸੌਣ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਸਾਫ ਕਰਨਾ। ਕਰਵੱਟ ਲੈਂਦੇ ਵੀ ਸਰੀਰ ਦਾ

ਪ੍ਰਮਾਜਨ ਕਰਨਾ। ਜਾਗਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਵਰਤ ਵਿਚ ਹਾਂ ਜਾਂ ਵਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਾਂ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਜਾਗ ਰਿਹਾ ਹਾਂ? ਕਿੰਨਾਂ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਉਠਣ ਦਾ ਕੀ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ? ਸੌਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਵਟ ਨਾ ਬਦਲਣਾ।

84 ਲੱਖ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾਂ ਯਾਚਨਾ ਕਰਕੇ ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "ਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਭੋਜਨ ਕੇ ਪਾਣੀ, ਉਪਕਰਨ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਮਨ ਵਚਨ, ਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹਾਜਰ ਨਾਜਰ ਜਾਣ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਰਿਹੇਤ, ਸਿੱਧ, ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਕੇਵਲੀ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸ਼ਰਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਸਮਿਅਕੱਤਵ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰਿੜ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਨਵ-ਕਾਰ ਮੰਤਰ ਪੜ ਕੇ ਸੌ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਦੀਆਂ 12 ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ (ਸਾਧਨਾ ਕ੍ਰਮ)

1) ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤਿਮਾ : ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਿਅਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣਾ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੈ।

2) ਵਰਤ ਪ੍ਰਤਿਮਾ : ਦੂਸਰੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕਰਮ ਬੰਧ ਦੀ ਪ੍ਰਪੰਰਾ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। 12 ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੈ।

3) ਸਮਾਇਕ ਪ੍ਰਤਿਮਾ : ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸਮਾਇਕ ਕਰਨਾ, ਸ਼ੀਲ ਵਰਤ ਪਾਲਨਾ, ਤਿਆਗ ਪਛਖਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਧ ਵਰਤ ਪਾਲਣਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 3 ਮਹੀਨੇ ਹੈ।

4) ਪੋਸ਼ਧ ਪ੍ਰਤਿਮਾ : ਪਹਿਲਾ ਦਸੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਧ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 4 ਮਹੀਨੇ ਹੈ।

5) ਕਾਯੋਤਸਰਗ : ਸਰੀਰ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਜਾਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘਟੇ ਘਟ ਇਕ ਦਿਨ, ਦੋ ਦਿਨ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਜਾਂ 5 ਮਹੀਨੇ ਹੈ। ਦਿਗੰਵਰ ਪ੍ਰਪੰਰਾ ਵਿਚ ਇਥੇ ਸਚਿੱਤ ਤਿਆਗ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ।

6) ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ : ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦਿਗੰਵਰ ਪ੍ਰਪੰਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਤਿਆਗ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਹੈ।

7) ਸਚਿੱਤ ਅਹਾਰ ਭੋਜਨ : ਜੋ ਭੋਜਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕਿਆ ਨਹੀਂ, ਜੀਵ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਚਿਤ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਮਾ

ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਹੈ ।

8) **ਸਵੇ ਆਰੰਭ ਵਰਜਨ ਪ੍ਰਤਿਮਾ** : ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਸਚਿਤ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦਾ ਘਟੇ ਘਟ ਸਮਾਂ ਇਕ-ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 8 ਮਹੀਨੇ ਹੈ ।

9) **ਭਰਿਤਕ ਪ੍ਰੋਸ਼ਯ ਆਰੰਭ ਵਰਜਨ ਪ੍ਰਤਿਮਾ** : ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹਿੰਸਾ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖਣ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘਟੇ ਘਟ ਇਕ-ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 9 ਮਹੀਨੇ ਹੈ ।

10) **ਉਦਿਸ਼ਟ ਭਕਤ ਵਰਜਨ ਪ੍ਰਤਿਮਾ** : ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸੰਸਾਰਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਉਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 1, 2, 3 ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 10 ਮਹੀਨੇ ਹੈ ।

11) **ਸ਼੍ਰਮਣ ਭੂਤ ਪ੍ਰਤਿਮਾ** : ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਸਾਧੂ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜਾਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਘਰ ਤੋਂ ਭਿਖਿਆ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਉਸਤਰੇ ਨਾਲ ਮੁਨਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਵਿਚ 5 ਮਹਾਵਰਤਾਂ ਦਾ, ਪੂਰਵ ਅਭਿਆਸ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 1-2-3 ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 11 ਮਹੀਨੇ ਹੈ ।

ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ 5 ਸਾਲ ਹੈ । ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਛੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਪਾਸਕ ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ, ਅਰਹਿੰਤ ਸਿੱਧ ਬਣਨਾ ਹੈ । ਸੋ ਜੈਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਪਾਸਕ ਲਈ ਦਾਨ, ਸ਼ੀਲ, ਤੱਪ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਰਤਨ ਤ੍ਰੇ, ਸ਼ਰੁਤ ਧਰਮ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ

ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ

ਜੇਨ ਦਰਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਸਾ, ਕਰੁਣਾ ਆਦਿ ਵਰਤ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਖੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਿੱਅਕ (ਸਹੀ) ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਰਮ ਬੰਧਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ : 1) ਦਰਵ (ਪੁਸਤਕ) ਸ਼ਰੁਤ 2) ਭਾਵ ਸ਼ਰੁਤ। (ਪੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ।) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤਖ ਤੇ ਪਰੋਕਸ਼ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮ ਪਖੋਂ ਉਹ ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਕਸ਼ਾਏ ਠੰਡੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ। ਆਤਮਾ ਸੁਧੀ ਹੋਵੇ।

ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ, ਸਮਿੱਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਮਿੱਅਕ ਚਾਰਿਤਰ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਮਿੱਅਕਤਵ ਦਾ ਉਲਟ ਮਿਥਿਆਤਵ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਮਿੱਅਕਤਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਮਿੱਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ।

ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸਮਿੱਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ 5 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। (1) ਮਤੀ ਗਿਆਨ (2) ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ (3) ਅਵਧੀ ਗਿਆਨ (4) ਮਨ ਪ੍ਰਯਾਤ ਗਿਆਨ (5) ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ।

ਮਤੀ ਗਿਆਨ

ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਮਤੀ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਨ (1) ਸਪਰਸ਼ਨ ਇੰਦਰੀਆਂ 2) ਰਸਨ ਇੰਦਰੀਆ 3) ਪ੍ਰਾਣ ਇੰਦਰੀਆਂ 4) ਚਖਸੂ ਇੰਦਰੀ 5) ਸਰੋਤ (ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਇੰਦਰੀ)।

ਮਤੀ ਗਿਆਨ ਦੇ 340 ਭੇਦ ਉਪਭੇਦ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਨੰਦੀ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਮਤੀ ਗਿਆਨ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

- 1) ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕੁਝ ਹੈ' ਇਸ ਨੂੰ ਅਵਗ੍ਰਹਿ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- 2) ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਈਹਾ ਆਖਦੇ ਹਨ
- 3) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਨਿਰਣਾ ਅਪਾਏ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- 4) ਫੇਰ ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲਣ ਦੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ।

ਅਵਿਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ 'ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਲਈ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਣ ਕਿਹਾ, ਧੁੰਧਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਚੇਤਨ ਜਗਰਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਵਿਅੰਜਨ ਅਵਿਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਅਰਥ ਅਭਿਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਮਤੀ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਧੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ :

1) ਔਤਪਾਤਿਕ ਬੁਧੀ : ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਫੌਰੀ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ।

2) ਵੈਨਯਿਕੀ ਬੁਧੀ : ਸਿਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਿਤ ਬੁਧੀ।

3) ਕਾਰਮਿਕੀ ਬੁਧੀ : ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਅਨੁਭਵ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬੁਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ।

4) ਪਰਿਣਾਮਿਕੀ ਬੁਧੀ : ਉਮਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬੁਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ।

ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ

ਮਤੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਚਿੰਤਨ, ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਯਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ ਦੇ 14 ਭੇਦ ਦਸੇ ਹਨ।

1) ਅਖਰ ਸ਼ਰੁਤ : ਸਵੱਰ ਤੇ ਵਿਅੰਜਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ।

2) ਅਨਅਕਸ਼ਰ ਸ਼ਰੁਤ : ਛੀਕ ਅੱਖ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ।

3) ਸੰਗਿਆ ਸ਼ਰੁਤ : ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

ਉ) ਦੀਰਘਕਾਲਕੀ : ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅ) ਹੇਤੂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕੀ : ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਪਖੋਂ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦਾ ਬੁਧੀ ਪੂਰਵਕ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ੲ) ਦਰਿਸ਼ਟੀਵਾਦ ਉਪਦੇਸ਼ਕੀ : ਆਤਮ ਕਲਿਆਣ ਕਾਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਦਰਿਸ਼ਟੀਵਾਦ ਉਪਦੇਸ਼ਕੀ ਹੈ।

4) ਅਸੰਗੀ ਸ਼ਰੁਤ : ਅਸੰਗੀ (ਅਵਿਕਸਤ ਮਨ ਨਾਲ) ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਰੁਤ ਗਿਆਨ। ਇਹ ਜੀਵ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ 1) ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 2) ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖਮ ਮਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ 3) ਮਿਥਿਆ ਸ਼ਰੁਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।

5) ਸਮਿਅਕ ਸ਼ਰੁਤ : ਸਰੱਵਗ, ਸਰਵਦਰਸ਼ੀ ਅਰਿਹੰਤ ਭਗਵਾਨ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਅੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਪਾੰਗਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ।

6) ਮਿਥਿਆ ਸ਼ਰੁਤ : ਹਿੰਸਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਰੱਚੇ ਸਾਸ-